

*І.О. Школьник, д-р екон. наук, професор, доцент,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

ДЕРЖАВНЕ ЗАМОВЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті автором розглянуто роль та значення державного замовлення як інструмента регулювання економічних процесів в умовах кризи. Наведено характеристику основних функцій, що притаманні даному інструменту регулювання економіки. Визначено основні принципи здійснення державного замовлення в Україні. Виокремлено базові елементи системи державного замовлення в Україні.

Ключові слова: державне замовлення, державне регулювання, функції та принципи системи державного замовлення.

Постановка проблеми. Останнім часом під впливом кризових явищ, що розгорнулись в економіці країни, все більше уваги приділяється дослідженню ролі держави в регулюванні макроекономічних процесів. При цьому основна увага зосереджена навколо проблем регулювання фінансового сектора економіки, зокрема навколо заходів та інструментів, які застосовуються з боку органів державного регулювання відносно підтримки стабільності банківської системи. Водночас, на наш погляд, роль держави суттєво зростає в умовах економічної кризи через застосування такого інструмента регулювання економіки як державне замовлення, яке може досить серйозно впливати на співвідношення попиту та пропозиції на суспільно важливі товари, роботи та послуги як в країні в цілому, так і в межах окремих регіонів. У зв'язку з цим вивчення ролі та значення державного замовлення в економіці країни, особливостей розвитку системи державного замовлення та її складових є на сучасному етапі досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що у вітчизняній науковій літературі даній проблемі приділяється не досить значна увага. В основному праці, що публікуються за даною тематикою, носять частіше юридичний характер, або ж характер аналітичних записок, підготовлених фахівцями Міністерства економіки та інших органів державного регулювання. Останнім часом з'явилися ряд публікацій вітчизняних науковців, які досліджують дану проблему з науково-теоретичної точки зору, зокрема можна виділити праці І. Бураковського, Н. Ткаченко, Ю. Уманців, О. Овсянюк, О. Міняйло, В.В. Смиричинського. Крім того, можна виділити цілий ряд російських вчених, що займаються дослідженнями в даному напрямку: Є. Ковальову, М. Коритцева, І. Погосова, О. Соколовську, Р. Арикбаєва та інших. Водночас на сьогодні відсутні системні наукові дослідження даної проблеми.

Метою статті є дослідження ролі системи державного замовлення в розвитку економіки країни та оцінка розвитку її складових.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах розвитку економіки система державних замовлень є одним із основних важелів державного регулювання економіки, оскільки держава є одним із найпотужніших замовників та, фактично, споживачем продукції, робіт та послуг, що виготовляється цілим рядом галузей вітчизняної економіки. Масштаби державного замовлення в економічно розвинених країнах є досить значними і коливаються в межах від 10 до 25 % ВВП для окремо взятих країн. При цьому слід зазначити, що зазвичай значна частка цих замовлень розміщується на підприємствах недержавного сектора економіки [1]. Виходячи з цих позицій, можна стверджувати, що попит, який формується з боку держави, є вагомим інструментом, що здатний значною мірою впливати на кон'юнктуру товарного ринку та її динаміку. За допомогою системи державних замовлень держава має можливість не через застосування адміністративних, а саме через застосування економічних важелів, що більшою мірою відповідає пріоритетним позиціям ринкової економіки, впливати на встановлення цінових параметрів на конкретний вид продукції, робіт чи послуг.

В Україні роль державних закупівель поступово зростає, про що свідчать дані, наведені на рис. 1. Так, якщо протягом 2001–2006 років значення даного показника коливалось в межах від 4,8 % (2002 р.) до 7,5 % (2006 р.), то протягом 2007 та 2008 років частка обсягу державних закупівель у ВВП України суттєво зросла, і склала 19,9 % у 2007 та 17,6 % у 2008 році.

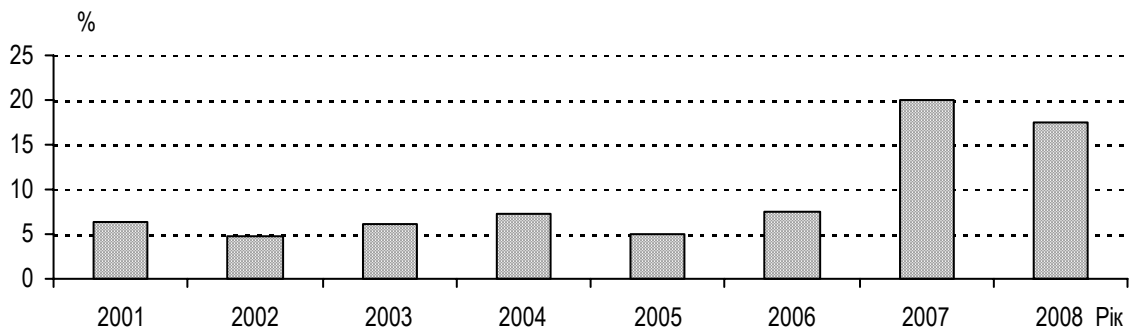

Рис. 1. Динаміка показника частки обсягу державних закупівель у валовому внутрішньому продукті України

(складено автором за даними Держкомстату України та Міністерства економіки України)

Стосовно ситуації в 2009 році, то за попередніми даними, оприлюдненими Держкомстатом України та Міністерством економіки України, який є спеціальним уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері державних закупівель, за перше півріччя загальна сума закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти склала 58433 млн. грн., що становить близько 15 % ВВП у фактичних цінах.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку, в умовах розгортання кризових явищ в економіці, роль державного замовлення кардинально зростає, оскільки може суттєво стимулювати зростання сукупного попиту, і таким чином підтримувати вітчизняних товаровиробників продукції, а також сприяти розвитку окремих галузей та регіональному розвитку.

При формуванні державного замовлення необхідно враховувати два базові, але різноспрямовані чинники. З одного боку – скорочення державних витрат означає скорочення сукупного попиту в економіці, стискання виробництва та загострення невдоволення значних верств населення. З іншого – здійснення державного замовлення не повинно призводити до формування штучного внутрішнього попиту за рахунок придбання непотрібних державі товарів, робіт та послуг [2].

В цілому державне замовлення як інструмент регулювання економіки виконує цілий ряд важливих функцій (рис. 2).

Необхідно зазначити, що з метою захисту вітчизняної економіки від наслідків світової фінансово-економічної кризи Мінекономіки розроблено, а Кабінетом Міністрів України прийнято постанову про внесення змін до Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти, які полягають у тому, що тимчасово, до 01.01.2011, закупівля товарів, робіт і послуг за державні кошти здійснюється у вітчизняних виробників цих товарів, робіт і послуг (юридичних та фізичних осіб), крім товарів, які не виробляються в Україні [4]. Зокрема, постановою запроваджено визначення поняття “вітчизняний виробник”, встановлено перелік документів, необхідних для документального підтвердження статусу вітчизняного виробника, та визначено наслідки у разі їх неподання. Запровадження такої норми в умовах фінансової кризи є адекватним з огляду на необхідність підтримки державою вітчизняних виробників.

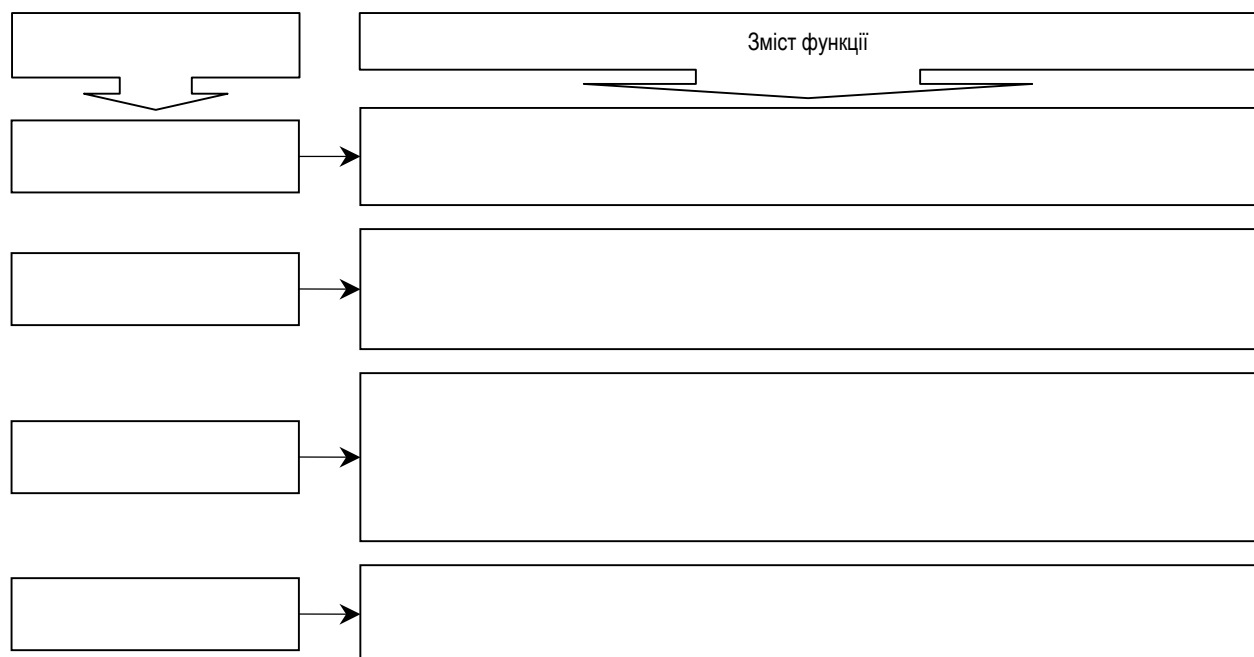

Рис. 2. Характеристика функцій державного замовлення в економіці

Останнім часом реформуванню системи державних закупівель приділяється значна увага, особливо в частині удосконалення нормативно-правової бази, контролю за дотриманням розпорядниками державних коштів вимог нормативно-правових актів щодо здійснення державних закупівель на конкурентній основі. Зокрема Постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2008 року затверджено нове “Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти”, в який внесено значні зміни в систему державних закупівель [3]. Суттєвою, з точки зору застосування державного замовлення як інструмента регулювання економічних процесів в країні, на нашу думку, є нова норма стосовно того, що закупівля товарів, робіт і послуг здійснюється виключно у безпосередніх виробників товарів, виконавців робіт і надавачів послуг або їх офіційних представників (дилерів, агентів, дистриб’юторів тощо), тобто таким чином бюджетні кошти застосовуються саме для стимулювання безпосереднього виробника продукції, а не посередників. Крім того, в зазначеному нормативному документі окреслено принципи здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг (рис. 3).

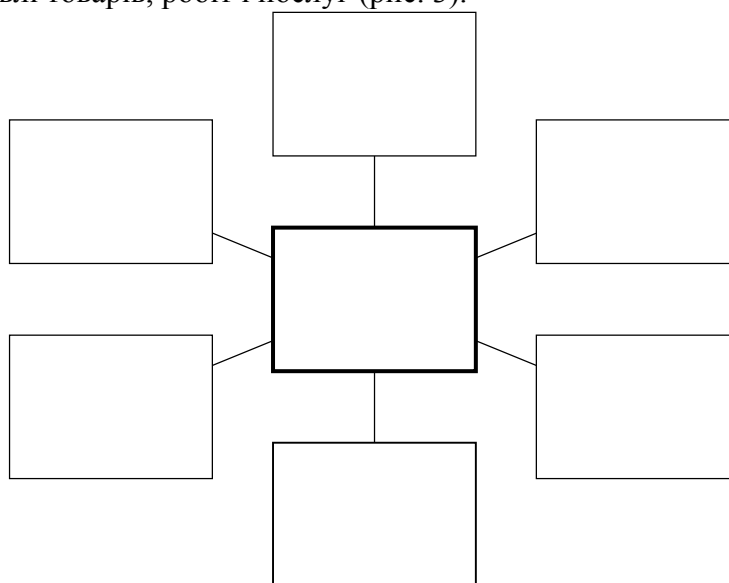

Рис. 3. Принципи здійснення державних закупівель в Україні

Водночас, на нашу думку, представлений перелік необхідно доповнити принципами, запропонованими Н.Б. Ткаченко та Ю.М. Уманців [5]: стимулювання національного

виробництва та ринку зайнятості, а також забезпечення національної безпеки, соціальної справедливості, розвитку регіонів, підтримки малого та середнього бізнесу, охорони навколишнього середовища та інші.

Для того, щоб була можливість дотримуватись зазначених принципів, повинна бути сформована ефективна система державних закупівель, базовими елементами якої, на наш погляд, повинні виступати:

- нормативно-правове забезпечення. В Україні в даному напрямку складаються досить негативні тенденції, що пов'язані із значною частотою зміни законодавчої бази. Дана ситуація може привести до розвалу навіть недосконалої існуючої системи державних закупівель;
- організаційна структура управління, яка б чітко та прозоро визначала функціональні обов'язки органів управління, що задіяні в системі державних закупівель;
- інформаційна інфраструктура. В даному напрямку актуальним є впровадження новітніх інформаційних технологій, що дозволило б максимально дотримуватись принципів державних закупівель, і створювало б умови для підвищення прозорості та відкритості процесу закупівель для його учасників;
- державний та громадський нагляд (контроль) у сфері державних закупівель;
- кадрове забезпечення, що сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки фахівців, задіяних у роботі тендерних комітетів;
- міжнародне співробітництво, яке створювало б умови для максимальної адаптації вітчизняної системи державних закупівель до тендерного законодавства країн-членів Європейського Союзу.

З огляду на вищезазначене подальший розвиток механізму державних закупівель вимагає формування системного підходу, що базуватиметься на науково обґрунтованій методологічній основі, і дозволить максимально ефективно використовувати фінансові ресурси держави.

Висновки. У сучасних умовах розвитку національної економіки система державних замовлень відіграє важливу роль в частині регулювання кон'юнктури товарних ринків. В Україні останнім часом суттєво зростає частка державного замовлення відносно обсягів валового внутрішнього продукту. Водночас діюча система державних замовлень є не досить ефективною у зв'язку зі значною мінливістю законодавчої бази, низьким рівнем інформаційної прозорості проведення тендерних операцій, нестачею висококваліфікованих фахівців зазначеного профілю, що безперечно потребує подальшого удосконалення.

Список літератури

1. Корытцев М. А. Квазирынок государственных закупок: варианты организации и потери эффективности / М. А. Корытцев // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2006. – Т. 4. – № 2. – С. 112–118.
2. Погосов И. А. Доходы и расходы сектора государственного управления в период кризиса 2008-2010 гг. (Оценка финансово-кредитной политики государства в период кризиса) / И. А. Погосов, Е.А. Соколовская. – Институт экономики РАН. – М. – 2009. – 44 с.
3. Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти : постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2008 № 921, зі змін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/print/?ff=0&fs=8&uid=1149.912.19&type=0/> – 29.12.2009. – Назва з екрану.
4. Про внесення змін до Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти : постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2009 № 647 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=647-2009-%EF&pass=4/UMfPEGznhhxq2.ZirFatpeHI4Qos80msh8Ie6> – Назва з екрану.
5. Ткаченко Н. Б. Макроекономічні аспекти державних закупівель / Н. Б. Ткаченко, Ю. М. Уманців // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 82–88.

Summary

In the article the author considers a role, importance and the basic functions of the public procurement as instrument of regulation of economic processes in the conditions of crisis. Main principles of realization of the public procurement in Ukraine are defined. Base elements of system of the public procurement in Ukraine are allocated.

Отримано 15.10.2009